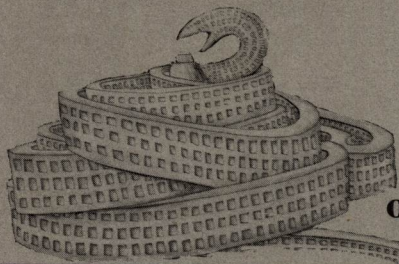

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

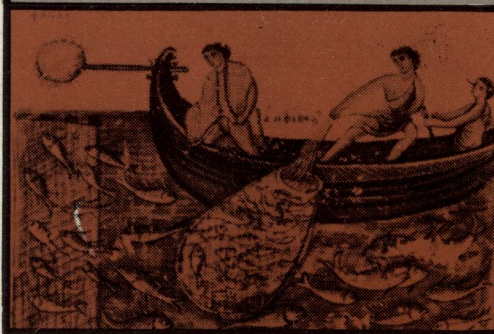
ύπάρχει κρίση του μαρξισμού;
ή μηδενική στάθμη της άριστεράς

Τό στάδιο του καθρέφτη
ως διαμορφωτής του πρώτου ένικου προσώπου

Ήταν φεουδαρχία τό Βυζάντιο;

οί «άντίπαλες» πόλεις

Μαρία Άνδριανού, Κάποιες πρόχειρες σκέψεις γύρω άπ' την «ισότητα». **Μαριάννα Δήτσα**, Καί τώρα τί θά γίνουμε χωρίς άρχαία. **Παύλος Λουκάκης**, Οί «άντίπαλες πόλεις». **Άγγελος Έλεφάντης**, Οί τόνοι καί τά πνεύματα του κακού ● **Νίκος Πολίτης**, «Ό άνθρωπος από μάρμαρο» ● **Μαρία Άντουανέττα Ματσιότσι**, Μέ τίς Περίδες όπως μέ τούς ναύτες της Κροστάνδης ● **Άριστείδης Μπαλτάς**, Ή μηδενική στάθμη. ● **Γεωργία Πετράκη**, Τό φοιτητικό κίνημα – μιά πολύ συγκεκριμένη όψη της κρίσης της έλληνικής άριστεράς ● **Jacques Lacan**, Τό στάδιο του καθρέφτη ως διαμορφωτής του πρώτου ένικου προσώπου (je) ● **Νίκος Πουλαντζάς**, Ύπάρχει κρίση του μαρξισμού σήμερα; ● **Νίκος Βαρδίκας**, Ήταν φεουδαρχία τό Βυζάντιο; ● **Κωνσταντίνος Τσουκαλάς**, «Έλληνική κοινωνία: όψεις ύπανάπτυξης» του Νίκου Μουζέλη ● **Μαριάννα Δήτσα**, «Κ. Βάρναλης – Κ. Καρυωτάκης» του Β. Βαρίκα ● **Παντελής Μπουκάλας**, Για την κρίση του κομμουνιστικού κινήματος ● Δυό βιβλία ● Νέα βιβλία, περιοδικά, έπιστολές.

Μηνιαία έπιθεώρηση ● τευχ. 25 ● Μάρτιος-Άπρίλιος 1979 ● 60 δρχ.

Τό στάδιο τοῦ καθρέφτη

ὡς διαμορφωτῆς τῆς λειτουργίας τοῦ πρώτου ἐνικοῦ προσώπου (Je)

ἔτσι ὅπως μᾶς ἀποκαλύπτεται στήν ψυχαναλυτική ἐμπειρία

Ἀνακοίνωση στό διεθνές Συνέδριο Ψυχανάλυσης, στή Ζυρίχη, 17 Ἰουλίου 1949

τοῦ Jacques Lacan

μετάφραση: Ἀνδρομάχη Σκαρπαλέζου

Ἡ σύλληψη τοῦ σταδίου τοῦ καθρέφτη πού παρουσίασα στό τελευταῖο μας συνέδριο, πρὶν ἀπό δεκατρία χρόνια,¹ παρόλο πού τώρα πιά χρησιμοποιεῖται ἀρκετά ἀπό τή γαλλική ομάδα, δέν μοῦ φάνηκε ἀνάξια νά κρατήσει καί πάλι τήν προσοχή σας: εἰδικά σήμερα, χάρις στό φῶς πού ρίχνει πάνω στή λειτουργία τοῦ πρώτου ἐνικοῦ προσώπου, μέσα ἀπό τήν ἐμπειρία πού μᾶς προσφέρει ἡ ψυχανάλυση. Ἡ ἐμπειρία αὐτή, πρέπει νά τονίσουμε ἀμέσως ὅτι μᾶς ὑποχρεώνει νά ἐρθοῦμε σέ ἀντίθεση πρὸς κάθε φιλοσοφία πού ἐκπηγάει ἀμεσα ἀπό τό Cogito.¹

Ἴσως ἀνάμεσά σας ὀρισμένοι θυμοῦνται τή συμπεριφορά ἀπό τήν ὁποία ξεκινᾶμε καί πού ἔχει φωτιστεῖ ἀπό ἕνα γεγονός συγκριτικῆς ψυχολογίας: τό γεννημένο ἀπό ἄνθρωπο μικρό, σέ μιά ἡλικία ὅπου, γιά ἕνα χρονικό διάστημα σύντομο, ἀλλά πάντως γιά ἕνα διάστημα, ξεπερνιέται σέ ἐνόργανη εὐφυΐα ἀπό τό χιμπατζή, ἀναγνωρίζει ὡστόσο ἤδη τήν εἰκόνα του στόν καθρέφτη, καί τήν ἀναγνωρίζει ὡς δική του εἰκόνα. Ἡ ἀναγνώριση αὐτή μᾶς ἐπισημαίνεται ἀπό τήν ἀποκαλυπτική μιμική τοῦ Aha! Erlebnis² ὅπου γιά τόν Kohler ἐκφράζεται ἡ συναίσθηση τῆς κατάστασης, οὐσιαστική χρονική στιγμή τῆς πράξης εὐφυΐας.

Πράγματι, ἡ πράξη αὐτή ἀντί νά ἐξαντλεῖται, ὅπως συμβαίνει μέ τόν πίθηκο, στόν ἔλεγχο – ὅταν ὁ ἔλεγχος ἔχει κατακτηθεῖ – τῆς ἀψυχίας τῆς εἰκόνας, στό παιδί μεταφράζεται ἀμέσως σέ μιά σειρά ἀπό χειρο-

νομίες ὅπου δοκιμάζει παιχιδιάρικα τή σχέση τῶν κινήσεων, πού ἀποτυπώνει ἀπό τήν εἰκόνα, πρὸς τό ἀντανακλώμενο περιβάλλον του, καί αὐτοῦ τοῦ δυνάμει συμπλέγματος πρὸς τήν πραγματικότητα πού ἀναδιπλασιάζει: δηλαδή, τή σχέση του πρὸς τό ἴδιο του τό σῶμα καί πρὸς τούς ἄνθρώπους, ἀλλά καί τά ἀντικείμενα, πού βρίσκονται πλάι του.

Τό γεγονός αὐτό, ὅπως ξέροῦμε ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Baldwin, μπορεῖ νά συμβεῖ ἀπό τήν ἡλικία τῶν ἑξι μηνῶν. Ἡ ἐπανάληψή του ἀπασχόλησε συχνά τό στοχασμό μας μέ τό συναρπαστικό θέαμα ἐνός βρέφους μπροστά στόν καθρέφτη πού, ἂν καί δέν ἔχει ἀκόμη τόν ἔλεγχο τοῦ βαδίσματος, οὔτε κἀν τῆς ὀρθιας στάσης, καί μολονότι ἀγκαλιασμένο ἀπό κάποιον ἄνθρωπο ἢ τεχνητό στήριγμα (αὐτό πού ὀνομάζουμε πάγκο), ὑπερπηδᾷ μέ ἀγαλλιακή δραστηριότητα τά ἐμπόδια αὐτοῦ τοῦ στηρίγματος καί στέκεται σέ μιά μᾶλλον σκυφτή στάση γιά νά ξαναφέρει μπροστά του καί νά τό ἀποτυπώσει ἕνα στιγμιότυπο τῆς εἰκόνας του.

Ἡ δραστηριότητα αὐτή διατηρεῖ γιά μᾶς, ὡς τήν ἡλικία τῶν δεκαοχτώ μηνῶν, τό νόημα πού τῆς δίνουμε – καί τό ὁποῖο δέν ἀποκαλύπτει μόνο ἕναν ἐρωτογενή (λιμπιντικό) δυναμισμό, πού παρέμενε προβληματικός, ἀλλά καί μίαν ὄντολογική δομή τοῦ ἀνθρώπινου κόσμου πού ἐντάσσεται στούς συλλογισμούς μας σχετικά μέ τήν παρανοϊκή γνώση.

Ἀρκεῖ γι' αὐτό νά καταλάβουμε τό στάδιο τοῦ καθρέφτη ὡς ταύτιση μέ τό πλήρες νόημα πού ἡ ἀνάλυση δίνει στόν ὄρο αὐτό: τή μεταμόρφωση δηλαδή πού παράγεται στό ὑποκείμενο ὅταν υἰοθετεῖ μιά εἰκόνα – τῆς ὁποίας ὁ προκαθορισμός, γι' αὐτήν τήν ἐπίπτωση φάσης, ὑπόδεικνύεται ἀρκετά ἀπό τή χρήση, μέσα στή θεωρία, τοῦ ἀρχαίου ὄρου Imago.³

Ἔτσι, ἡ ἀγαλλιακή υἰοθέτηση τῆς κατοπτρικῆς του εἰκόνας ἀπό τό ἀκόμα βουτηγμένο μέσα στήν κινή-

1. Cogito: Τό cogito ergo sum (σκέπτομαι ἄρα ὑπάρχω), δάση καί ἀφετηρία τῆς καρτεσιανῆς συλλογιστικῆς πού, χάρις στήν καθημερινή ἐμπειρία τοῦ ἀσυνείδητου, τίθεται σέ ἀμφισβήτηση ἀπό τήν ψυχανάλυση. Τό ἐγώ (moi), ἡ συνείδηση, δέν εἶναι παρὰ μιά παραγώγιση τῶν σημαινόντων ἐκείνων πού ἔχοντας ἐγγραφεῖ στή δομή τοῦ ὑποκειμένου (δίκτυο σημαινόντων) συγκροτοῦν καί ὑλοποιοῦν τήν ἐπιθυμία. Τό φροϋδικό cogito εἶναι τό desidero (Σ.τ.Μ.).

2. Aha Erlebnis: κατάσταση ἑξαρσης ἀγαλλιακῆς πού δίνει ἡ ἐμπειρία τῶν παραισθησιογόνων. Βλ. J. Lacan, *Écrits*, «Subversion du sujet et dialectique du desir» (Ἀνατροπή τοῦ ὑποκειμένου καί διαλεκτικῆ τῆς ἐπιθυμίας) (Σ.τ.Μ.).

3. Imago: ἀσυνείδητο πρότυπο προσώπου πού προσανατολίζει ἐκλεκτικά τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο τό ὑποκείμενο ἀντιλαμβάνεται τόν ἄλλο· ἡ διεργασία του γίνεται μέ ἀφετηρία τίς πρώτες δια-υποκειμενικές σχέσεις, πραγματικές ἢ φανταστικές, πρὸς τό οἰκογενειακό περιβάλλον (Σ.τ.Μ.).

τική του αδυναμία και την εξάρτηση του ταίματος όν, πού είναι ο μικρός άνθρωπάκος σ' αυτό τό στάδιο, βλέπουμε ότι μās φανερώνει, σέ μία κατάσταση παραδειγματική, τή συμβολική μήτρα όπου σπεύδει, σέ μορφή πρωταρχική, τό πρώτο ένικό πρόσωπο, προτού αντικειμενοποιηθεί χάρη στή διαλεκτική τής ταύτισης πρὸς τόν άλλο, και προτού ὁ λόγος του ἀποδώσει τό καθολικό στοιχείο τής λειτουργίας του ὡς ὑποκειμένου.

Ἡ μορφή αὐτή, ἄλλωστε, θά μπορούσε μᾶλλον νά χαρακτηριστεί, ἂν θέλαμε νά τήν τοποθετήσουμε μέσα σέ μία γνώση μας ταξινόμηση, ὡς *ιδανικό πρώτο ένικό πρόσωπο*, μέ τήν έννοια ότι θά είναι ἐπίσης ἡ πηγή γιά τίς δευτερεύουσες ταύτισεις, ὅρο μέ τόν ὁποῖο ἀναγνωρίζουμε τίς λειτουργίες λιμπντικής ἐξομάλυνσης. Ἀλλά τό σημαντικό σημεῖο είναι ότι ἡ μορφή αὐτή τοποθετεῖ τή διάσταση τοῦ *ἐγώ* (μοι), ἤδη πρὶν ἀπό τόν κοινωνικό της προσδιορισμό, σέ μία γραμμή μυθοπλασίας παντοτινά ἀναλλοιώτης γιά τό μόνο του ἄτομο ἢ – ὀρθότερα – σέ μία γραμμή πού δέν θά ἀνταμώσει παρά ἀσυμπτωτικά τό γίνεσθαι τοῦ ὑποκειμένου, ὁποιαδήποτε κι ἂν εἶναι ἡ ἐπιτυχία τῶν διαλεκτικῶν συνθέσεων μέ τίς ὁποῖες ὀφείλει ὡς *πρώτο ένικό πρόσωπο* νά λύσει τή δυσαρμονία του μέ τήν ἴδια του τήν πραγματικότητα.

Διότι τό συνολικό σχῆμα τοῦ σώματος, μέ τό ὁποῖο τό ὑποκείμενο, μέσα σ' ἕναν ἀντικατοπτρισμό, προορεύεται τής ὠρίμανσης τής δύναμής του, δέν του ἔχει δοθεῖ παρά σάν Gestalt,⁴ δηλαδή μέ μία ἐξωτερικότητα ὅπου ἀσφαλῶς ἡ μορφή αὐτή εἶναι περισσότερο συνιστώσα παρά συνισταμένη ἀλλά ὅπου, κυρίως, τοῦ ἐμφανίζεται μέ ἕνα ἀνάγλυφο παράστημα πού τήν ἀκίνητοποιεῖ και μέ μία συμμετρία πού τήν ἀντιστρέφει, σέ ἀντίθεση πρὸς τήν ἀναταραχή τῶν κινήσεων μέ τίς ὁποῖες δοκιμάζεται ἐμψυχώνοντάς τήν. Ἐτοι ἡ Gestalt αὐτή, πού τή δεσμευτική ἐπιρροή της πρέπει νά θεωροῦμε συνδεδεμένη μέ τό εἶδος – παρόλο πού ὁ κινητήριος χαρακτήρας της εἶναι ἀκόμη δυσδιάνωτος – μέ τίς δύο αὐτές ὀψεις τής ἐμφάνισής της, συμβολίζει τή νοητική μονιμότητα τοῦ *πρώτου ένικού προσώπου* και προαπεικονίζει ταυτόχρονα τόν ἄλλοτριωτικό του προορισμό: ἐγκυμονεῖ ἀκόμη τίς ἀντιστοιχίες πού ἐνώνουν τό *πρώτο ένικό πρόσωπο* στό ἄγαλμα ὅπου ὁ ἄνθρωπος προβάλλει τόν ἑαυτό του καθώς και στά φαντάσματα πού τόν κυριαρχοῦν, στό αὐτόματο τελικά ὅπου, μέσα σέ μία διαφορούμενη σχέση, τείνει νά τελειώσει ὁ κόσμος τής κατασκευῆς του.

Πράγματι, γιά τίς Imago, πού – στήν καθημερινή μας ἐμπειρία και στό ἡμίφως τής συμβολικῆς ἀποτελεσματικότητας* – ἔχουμε τό προνόμιο νά διακρίνουμε τήν κάτοψη τῶν καλυμμένων τους προσώπων, ἡ κατοπτρική εἰκόνα φαίνεται νά εἶναι τό κατόφλι τοῦ ὄρατου κόσμου. Αὐτό τό διαπιστώνουμε ὅταν ἐμπιστευθοῦμε τήν κατοπτρική διάταξη πού παρουσιάζει στήν παραίσθηση και στό ὄνειρο ἡ Imago τοῦ

ἴδιου τοῦ σώματος, εἴτε πρόκειται γιά τίς ἀντικειμενώδεις προβολές του, ἢ ὅταν παρατηρήσουμε τό ρόλο τοῦ μηχανισμού τοῦ καθρέφτη στίς ἐμφανίσεις τοῦ *σωσία*, ὅπου ἐκδηλώνονται ψυχικές πραγματικότητες, ἑτερογενεῖς ἄλλωστε.

Τό γεγονός ὅτι μία Gestalt εἶναι ἰκανή νά ἔχει διαμορφωτικές ἐπιπτώσεις στόν ὄργανισμό, πιστοποιήθηκε ἀπό ἕνα βιολογικό πειραματισμό πού, ὡστόσο, εἶναι τόσο ξένος πρὸς τήν ἰδέα τής ψυχικῆς αἰτιότητας, ὡστε δέν μπορεί ν' ἀποφασίσει νά τή διατυπώσει σάν τέτοια. Ὅμως αὐτό δέν τόν ἐμποδίζει νά ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ ὠρίμανση τής γονῆς στό θηλυκό περιόρι εἶναι γιά ἀναγκαῖα προϋπόθεση τή θέα ἑνός ὁμοειδοῦς, ἀνεξαρτήτως φύλου, προϋπόθεση τόσο ἐπαρκῆ πού ἡ ἐπίπτωσή της φανερώνεται βάζοντας ἀπλῶς στή δυνατότητα τοῦ ὑποκειμένου τό ἀντανεκλαστικό πεδίο ἑνός καθρέφτη. Ἐπίσης, τό πέρασμα τοῦ κούκου στό γένος, ἀπό τή μοναχική ζωῆ στήν ὁμαδική, ἐπιτυγχάνεται ἐκθέτουσα τό ὑποκείμενο, σ' ἕνα ὀρισμένο στάδιο, στήν ἀποκλειστικά ὀπτική ἐνέργεια μίας παρεμφερούς εἰκόνας, φτάνει νά τήν ἐμψυχώνουν κινήσεις πού τό ὕφος τους νά μοιάζει ἀρκετά μέ τίς χαρακτηριστικές κινήσεις τοῦ εἶδους του. Γεγονότα πού ἐγγράφονται σέ μία τάξη ὁμοιομορφικῆς ταύτισης πού περιέχει τό ἐρώτημα τοῦ νοήματος τής ὁμορφιάς ὡς διαμορφωτικῆς και ἐρωτογενοῦς.

Τά γεγονότα ὡστόσο τοῦ μιμητισμοῦ, πού ἔχουν συλληφθεῖ ὡς γεγονότα ἑτερομορφικῆς ταύτισης, ἐφόσον θέτουν τό πρόβλημα τής σημασίας τοῦ χώρου γιά τόν ζῶντα ὄργανισμό, δέν μās ἐνδιαφέρουν ἐδῶ λιγότερο – δεδομένου ὅτι οἱ ψυχολογικές έννοιες δέν εἶναι φυσικά λιγότερο κατάλληλες γιά νά τά φωτίσουν ἀπό τίς γελοιές προσπάθειες πού ἐπιχειρήθηκαν μέ σκοπό νά τά ὑπαγάγουν στόν δῆθεν κυρίαρχο νόμο τής προσαρμογῆς. Ἄς ὑπενθυμίσουμε μόνο τ'ς ἀστραλές μέ τίς ὁποῖες ἔλαμψε ἡ σκέψη (νέα τότε και σέ φρέσκια ρήξη μέ τό κοινωνιολογικό σῶμα ὅπου εἶχε διαμορφωθεῖ) ἑνός Roger Caillois (Ροζέ Καγιουά) ὅταν μέ τόν ὄρο *θρυλικῆ ψυχασθένεια* ἀπέδιδε τό μορφολογικό μιμητισμό στήν ἐμμομη ἰδέα τοῦ χώρου μέ τήν ἀποπραματοποιούσα ἐπίπτωσή της.

4. Gestalt: ἡ ἐξωτερική συνολική μορφή (Σ.τ.Μ.).

* Βλ. Claude Levi Strauss, «L'efficacité symbolique» (Ἡ συμβολική ἀποτελεσματικότητα), in *Revue d'histoire des religions*, Ἰαν. – Μαρ. 1949.

Έχουμε ήδη δείξει στην κοινωνική διαλεκτική, πού δομεί ως παρανοϊκή την ανθρώπινη γνώση,* τό λόγο πού την καθιστά περισσότερο αυτόνομη απ' αυτήν του ζώου, ως πρὸς τό πεδίο δυνάμεων τῆς ἐπιθυμίας, ἀλλά καί πού την καθορίζει μ' ἐκείνη την αἴσθηση «λίγης πραγματικότητας» πού τῆς καταμαρτυρεῖ ἡ ὑπερρεαλιστική ἀνικανοποίηση. Καί οἱ συλλογισμοί αὐτοί μᾶς ὑποκινούν νά ἀναγνωρίσουμε μέσα στή χωρική αἰχμαλωσία πού ἐκδηλώνει τό στάδιο τοῦ καθρέφτη τήν ἐπίπτωση στόν ἄνθρωπο, προϋπάρχουσα μάλιστα τῆς διαλεκτικῆς αὐτῆς, μιᾶς ὀργανικῆς ἀνεπάρκειας τῆς φυσικῆς του πραγματικότητας, ἂν εἶναι πάντα ἀλήθεια ὅτι μπορούμε νά δώσουμε κάποιο νόημα στόν ὄρο φύση.

Ἡ λειτουργία τοῦ σταδίου τοῦ καθρέφτη μᾶς ἀποδεικνύεται λοιπόν ως εἰδική περίπτωση τῆς λειτουργίας τῆς Imago πού ἐγκαθιστᾶ μιᾶ σχέση τοῦ ὀργανισμοῦ πρὸς τήν πραγματικότητά του, ἢ, ὅπως λέγεται, ἀπό τήν Innenwelt στήν Umwelt.⁶ Ἄλλά στόν ἄνθρωπο ἡ σχέση αὐτή μέ τή φύση εἶναι ἀλλοιωμένη ἀπό ἕνα ὀρισμένο σχίσμο τοῦ ὀργανισμοῦ μέσα του, ἀπό μιᾶ πρωταρχική Διχόνοια πού τήν προδίδουν τά σημάδια δυσφορίας καί ἡ κινητήρια ἀσυνταξία τῶν πρώτων βρεφικῶν μηνῶν. Ἡ ἀντικειμενική ἔννοια τῆς ἀνατομικῆς ἡμιτέλειας τοῦ πυραμοειδοῦς συστήματος καθὼς καί τῶν χυμοειδῶν κατάλοιπων τοῦ μητρικοῦ ὀργανισμοῦ, ἐπιβεβαιώνει αὐτή τήν ἀποψη πού διατυπώνουμε, ὅτι δηλαδή στόν ἄνθρωπο ὑπάρχει τό δεδομένο μιᾶς πραγματικῆς εἰδοποιῶν προϋπόθεσης τῆς γέννησης.

Ἄς παρατηρήσουμε, ἐξάλλου, ὅτι τό δεδομένο αὐτό ἔχει ἀναγνωριστῆ ἀπό τούς ἐμβρυολόγους μέ τόν ὄρο ἐμβρυοποίηση πού προσδιορίζει τήν ὑπερίσχυση τῶν συστημάτων τοῦ νευράξονος πού ἀποκαλοῦνται ἀνώτερα καί εἰδικά τοῦ φλοιοῦ, πού οἱ ψυχοχειρουργικές ἐπεμβάσεις θά μᾶς ὀδηγήσουν νά συλλάβουμε ως ἐνδοργανικό καθρέφτη.

Ἡ ἀνάπτυξη αὐτή διώνεται ως χρονική διαλεκτική πού ἀποφασιστικά προβάλλει σέ ἱστορία τῆς διαμόρφωσης τοῦ ἀτόμου. Τό στάδιο τοῦ καθρέφτη εἶναι ἕνα δράμα πού ἡ ἐσωτερική του ὄθηση σπεύδει ἀπό τήν ἀνεπάρχεια στό πρωθύστερο καί πού γιά τό ὑποκείμενο, αἰχμαλωτισμένο στήν πλάνη τῆς χωρικῆς ταύτισης, μηχανεύεται ἀλληλοδιαδεχόμενες φαντασιώσεις μιᾶς κομματιασμένης εἰκόνας τοῦ σώματός του καί μιᾶς μορφῆς πού θά ὀνομάσουμε ὀρθοπεδική τῆς ὀλότητάς του – τελικά, μιᾶς πανοπλίας υἱοθετημένης ἀλλοτριωτικῆς ταυτότητας πού μέ τήν ἀκαμπτη δομή τῆς θά σημαδεύει ὀλόκληρη τῆ νοητική του ἀνάπτυξη. Ἔτσι, ἡ ρήξη τοῦ κύκλου ἀπό τήν Innenwelt στήν Umwelt γεννᾶ τόν ἀνεξάντλητο τετραγωνισμό τῶν ἐπανακολλήσεων τοῦ ἐγώ (μοί).

Αὐτό τό κομματιασμένο σῶμα, ὄρο πού ἔκανα ἐπίσης ἀποδεκτό στό σύστημά μας τῶν θεωρητικῶν ἀναφορῶν, ἐμφανίζεται τακτικά στά ὄνειρα, ὅταν ἡ κίνηση τῆς ἀνάλυσης ἀγγίζει ἕνα ὀρισμένο ἐπίπεδο ἐπιθετικῆς ἀποσύνθεσης τοῦ ἀτόμου. Ἐμφανίζεται τότε μέ τή μορφή ἀποχωρισμένων μελῶν κι ἐκείνων

τῶν ἐξωσκοπικά ἀπεικονισμένων ὀργάνων, πού παίρνουν φτερά καί ὀπλίζονται γιά τίς ἐντερικές καταδιώξεις, τίς ἀποθανατισμένες γιά πάντα μέ τῆ ζωγραφική τοῦ ὀραματιστῆ Jérôme Bosch κατά τήν ἀνοδό τους, τό 15ο αἶωνα, στό φανταστικό ζενίθ τοῦ μοντέρνου ἀνθρώπου.

Ἄλλά ἡ μορφή αὐτή ἀποκαλύπτεται ἀπτή στό ἴδιο τό ὀργανικό ἐπίπεδο μέ τίς γραμμές τῆς (ἐκδηλῆς στά συμπτώματα σχίσσης ἢ σπασμοῦ τῆς ὑστερίας) εὐθραυστοποίησης πού προσδιορίζουν τῆ φαντασματική ἀνατομία.

Ἀντίστοιχα, ἡ διαμόρφωση τοῦ πρώτου ἐνικοῦ προσώπου συμβολίζεται ὀνειρικά μέ ἕνα περιχαρῶμένο στρατόπεδο, ἢ καλύτερα ἕνα στάδιο, πού ἀπό τήν ἐσωτερική ἀρένα διανέμει στόν περίβολό της, στήν περιφέρειά της μέ τά χαλάσματα καί τά ἔλη, δύο πεδία ἀγῶνα ἀντιτιθέμενα ὅπου τό ὑποκείμενο περιπλέκεται στήν ἀναζήτηση τοῦ ἀγέρωχου καί μακρινοῦ ἐσωτερικοῦ πύργου, πού ἡ μορφή του (μερικές φορές κι αὐτή στό ἴδιο σενάριο) συμβολίζει τό αὐτό μέ τρόπο συναρπαστικό. Καί κατά τόν ἴδιο τρόπο, στό νοητικό ἐπίπεδο θρῖσκουμε πραγματοποιημένες αὐτές τίς δομές ὀχυρωμένου ἔργου πού ἡ μεταφορική τους ἔκφραση ξεπηδᾶ αὐτόματα καί σάν βγαλμένη ἀπό τά ἴδια τά συμπτώματα τοῦ ὑποκειμένου γιά νά δηλώσει τούς μηχανισμούς ἀντιστροφῆς, ἀπομόνωσης, ἀναδιπλασιασμοῦ, ἀκύρωσης, μετατόπισης τῆς καταναγκαστικῆς (ἰδεοληπτικῆς) νευρώσεως.

Ἔστω, ἂν χτίζαμε μόνο πάνω σ' αὐτά τά ὑποκειμενικά δεδομένα καί ἂν τά χειραφετούσαμε ἐλάχιστα ἀπό τήν προϋπόθεση ἐμπειρίας πού μᾶς τά δίνει μέσω μιᾶς τεχνικῆς τοῦ λόγου, οἱ θεωρητικῆς μας προσπάθειες θά ἔμεναν ἐκτεθειμένες στή μομφή ὅτι προβάλλονται στό ἀδιανόητο ἐνός ἀπόλυτου ὑποκειμένου: γι' αὐτό ψάξαμε, στήν ὑπόθεση πού θεμελιώσαμε ἐδῶ μέ τῆ συνδρομή ἀντικειμενικῶν δεδομένων, τόν καθοδηγητικό πίνακα μιᾶς μεθόδου συμβολικῆς ἐπαγωγῆς. Ἡ μέθοδος αὐτή ἐγκαθιδρύει στίς ἄμνες τοῦ ἐγώ μιᾶ γενετική τάξη πού ἀνταποκρίνεται στήν εὐχή τῆς διατυπωμένη ἀπό τήν Ἄννα Φρόυντ στό πρώτο μέρος τοῦ μεγάλου της ἔργου καί τοποθετεῖ (ἀντίθετα ἀπό μιᾶ συχνά διατυπωμένη πρόληψη) τήν ὑστερική

* J. Lacan, *Écrits*, σελ. 111 καί 180.

5. Innenwelt: ὁ μέσα κόσμος (Σ.τ.Μ.).

6. Umwelt: ὁ ἔξω κόσμος (Σ.τ.Μ.).

απόθεση και τις επιστροφές της σε ένα στάδιο πιο αρχαϊκό από την καταναγκαστική αντίστροφη και τις απομονωτικές της διαδικασίες. Κι αυτές τις τελευταίες, τις τοποθετεί πριν από την παρανοϊκή αλλοτρίωση που χρονολογείται από τη στροφή του κατοπτρικού πρώτου ενικού προσώπου σε κοινωνικό πρώτο ενικό πρόσωπο.

Η στιγμή αυτή, όπου τελειώνει το στάδιο του καθρέφτη με την ταύτιση στην Imago του όμοιου και το δράμα της πρωταρχικής ζήλειας (της όποιας τη σημασία έδειξε τόσο καλά η Charlotte Bühler στα γεγονότα του παιδικού μεταβατισμού) εγκαινιάζει τη διαλεκτική που από τότε συνδέει το πρώτο ενικό πρόσωπο με καταστάσεις κοινωνικά επεξεργασμένες.

Πρόκειται για τη στιγμή που αποφασιστικά κάνει όλη την ανθρώπινη γνώση να γύρει προς το πέρασμα από τη μεσολάβηση της επιθυμίας του άλλου, που συγκροτεί τα αντικείμενα της σε μία αφηρημένη ισοτιμία μέσω του συναγωνισμού του άλλου, και κάνει το πρώτο ενικό πρόσωπο το όργανο εκείνο για το οποίο κάθε ώθηση των ενστικτών θα είναι κίνδυνος, ακόμη κι αν ανταποκρίνεται σε μία φυσική ώριμανση – ή ίδια άλλωστε ή εξομάλυνση της ώριμανσης αυτής θα εξαρτάται πλέον στον άνθρωπο από μία πολιτιστική διερμηνεία: όπως βλέπει τον εαυτό του για το σεξουαλικό αντικείμενο μέσα στο οιδιπόδειο σύμπλεγμα.

Ο όρος πρωτογενής ναρκισσισμός, με τον οποίο ή θεωρία δηλώνει τη λιμπιντική επένδυση που ανήκει χαρακτηριστικά στη στιγμή αυτή, αποκαλύπτει στους έφευρέτες της, στο φως της θεωρίας μας, το πιο βαθύ αίσθημα των λανθανόντων της σημαντικής. Άλλα φωτίζει επίσης τη δυναμική αντίθεση αυτής της λιμπιντο προς τη σεξουαλική λιμπιντο, αντίθεση που όρισμένοι έψαξαν να ορίσουν όταν επικαλέστηκαν ενστικτα καταστροφής και μάλιστα θανάτου, για να εξηγήσουν την προφανή σχέση της ναρκισσιστικής λιμπιντο με την αλλοτριωτική μορφή του πρώτου ενικού προσώπου, με την επιθετικότητα που αναδύεται απ' αυτήν σε κάθε σχέση προς τον άλλον, εστω κι αν πρόκειται για τη βοήθεια την πιο σαμαρειτική.

Επειδή άγγιξαν έτσι αυτήν την ύπαρξιακή αρνητικότητα που ή πραγματικότητά της προβάλλεται τόσο έντονα από τη σύγχρονη φιλοσοφία του είναι και του ανύπαρκτου.

Άλλα ή φιλοσοφία αυτή δεν συλλαμβάνει δυστυχώς την ύπαρξιακή αρνητικότητα παρά μέσα στα όρια μιας σελφ-αυτάρκειας της συνείδησης που, έχοντας καταγραφεί στα αξιώματά της, φυλακίζει στις συστατικές παραγωγώσεις του *εγώ* την ψευδαίσθηση αυτονομίας στην οποία επαφίεται. Παιχνίδι του πνεύματος που, με το να τρέφεται ιδιόρρυθμα με δάνεια από την αναλυτική εμπειρία, κορυφώνεται στην αξίωση ότι εξασφαλίζει μιάν ύπαρξιακή ψυχανάλυση.

Στην άκρη της ιστορικής επιχείρησης μιας κοινωνίας φτιαγμένης για να μην αναγνωρίζει κανείς πια στον εαυτό του άλλη λειτουργία παρά χρησιμοθηρική και με την άγωγία του άτομου μπροστά στη στρατοπεδευτική μορφή του κοινωνικού δεσμού, που ή ανάδυσή της φαίνεται να ανταμείβει αυτήν την προσπάθεια, ο ύπαρξισμός μπορεί να κριθεί από τις δικαιολογίες που δίνει για τα υποκειμενικά αδιέξοδα που

πράγματι προκύπτουν απ' αυτόν: μία ελευθερία που δεν καταξιώνεται ποτέ τόσο αυθεντική όσο μέσα στους τοίχους μιας φυλακής, μία απαίτηση στράτευσης όπου εκφράζεται ή ανικανότητα της καθαρής συνείδησης να ξεπεράσει μία οποιαδήποτε κατάσταση, μία ήδονοβλεπτικο-σαδιστική εξιδανίκευση της σεξουαλικής σχέσης, μία συνείδηση του άλλου που δεν ικανοποιείται παρά με το χεγκελιανό φόνο.⁷

Σ' αυτά όλες μας οι εμπειρίες αντίτασσονται στο μέτρο που μας αποστρέφουν από το να συλλάβουμε το *εγώ* σαν επικεντρωμένο στο σύστημα *αντίληψη – συνείδηση*, σαν οργανωμένο από την «αρχή της πραγματικότητας» όπου διατυπώνεται ή επιστημονοειδής προκατάληψη, ή πλέον αντίθετη προς τη διαλεκτική της γνώσης – για να μας υποδείξει να ξεκινήσουμε από τη λειτουργία της παραγωγώσεως που το χαρακτηρίζει σε όλες τις δομές, που με τόση δύναμη διατύπωσε ή Άννα Φρόντ: γιατί αν ή Verneinung αντιπροσωπεύει την καταφανή του μορφή, λανθάνουσες για το μεγαλύτερο μέρος θα μείνουν οι επιπτώσεις του όσο δεν θα έχουν φωτιστεί από κάποιο αντανakλώμενο φως στο επίπεδο του μοιραίου όπου εκδηλώνεται το αυτό. Έτσι γίνεται κατανοητή αυτή ή αδράνεια ή χαρακτηριστική των διαμορφώσεων του πρώτου ενικού προσώπου, όπου μπορούμε να δούμε τον εκτενέστερο ορισμό της νεύρωσης: όπως ή άλωση του υποκειμένου από την κατάσταση μας δίνει το γενικότερο τύπο της τρέλας, αυτής που δριζοκοιτά μέσα από τους τοίχους των ασύλων, όπως κι εκείνης που ξεκουφάνει τη γη από το θόρυβο και την παραφροσύνη της.

Οι δόυνες της νεύρωσης και της ψύχωσης αποτελούν για μας το σχολείο των παθών της ψυχής, όπως ή βελόνα της ψυχαναλυτικής πλάστιγγας – όταν μετράμε την κλίση της απειλής της επιθετικότητας πάνω σε όλόκληρες κοινότητες – μας δίνει το δείκτη απόσβεσης των παθών της πόλης.

Σ' αυτό το σημείο ζεύξης φύσης και πολιτισμού, που ή ανθρωπολογία στις μέρες μας διερευνά επίμονα, ή ψυχανάλυση μόνη αναγνωρίζει αυτόν τον κόμβο φανταστικής υποδούλωσης που ή αγάπη οφείλει πάντοτε να λύνει ή να κόβει. Για ένα τέτοιο έργο, το αλτρουστικό αίσθημα είναι δίχως έλλειδα για μας που αποκαλύπτουμε στο φως την επιθετικότητα που υπαγορεύει τη δράση του φιλάνθρωπου, του ιδεαλιστή, του παιδαγωγού, ακόμη και του ανανεωτή.

Με την προσφυγή που προφυλάσσουμε του υποκειμένου προς υποκειμένο, ή ψυχανάλυση μπορεί να οδηγήσει τον πάσχοντα ως το εκστατικό όριο του «είσαι αυτό», όπου του αποκαλύπτεται το σημείο του θνητού του προορισμού, αλλά δεν ανήκει μόνο στη δυνατότητα μας του ψυχαναλυτή να τον φέρουμε στη στιγμή εκείνη όπου αρχίζει το πραγματικό ταξίδι.

